

FRIES LEVEND ERFGOED

Werken aan verscheidenheid

**Een globale beschrijving van de Friese
en met Fryslân verwante dierenrassen**

www.frieserassenengewassen.nl
info@frieserassenengewassen.nl

Platformreeks nummer 16, december 2017

Samenstelling en tekst: Johannes Spyksma
Grafische verzorging: STIP, Leeuwarden, www.stipwerk.nl

Prijs losse verkoop: €5,00.

Bank: NL 16 TRIO 01976 46 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen te Burgum.

Deze brochure is een uitgave van het 'Platform Friese Rassen en Gewassen' waarin de organisaties die zich richten op het behoud van de Friese landbouwgewassen, dierenrassen, fruitrassen en oorspronkelijke houtige gewassen samenwerken.

De publicatie kwam tot stand door een financiële bijdrage van de Provincie Fryslân.

Er zijn een negental diersoorten die wat bepaalde rassen betreft in Fryslân hun oorsprong hebben, of er nauw mee verbonden zijn.

Dat zijn de Friese paarden, de Friese en Fries-Hollandse koeien, de Friese hoenders, de Nederlandse landgeiten, een tweetal Friese schapenrassen en de Friese hondenrassen.

WAAR GAAT HET OVER

Fryslân is vanouds een landbouwprovincie. Mede daardoor staat het gebied bekend vanwege het Friese paard en de koeienrassen die ermee verbonden zijn. Er is meer. Bewoners hebben ervoor gezorgd dat enkele andere Friese dierenrassen ook niet uitstierven. Ze zijn zeldzaam geworden, maar het Friese hoenderras (met zijn twaalf erkende kleurslagen), de beide Friese schapenrassen en de beide Friese hondenrassen zijn er nog. Evenals de Landgeit. Die heeft in Fryslân niet haar oorsprong, het dier kwam er vanouds wel veel voor. Stamboeken zorgen er voor dat de rassen in stand worden gehouden.

WAAR HET OM GAAT

Aandacht voor de Friese en met Fryslân verwante dierenrassen heeft een grote maatschappelijke betekenis.

Ze leveren een bijdrage aan de *agro-biodiversiteit*: de verscheidenheid van dierenrassen die voortkomt uit de landbouw. De combinatie van erin opgesloten genenmateriaal mag niet verloren gaan. Dit kan ook gebruikt worden bij het ontwikkelen van nieuwe rassen.

Friese en met Fryslân verwante dierenrassen vertellen iets over wat eerder tot stand is gebracht, ze zijn onderdeel van de cultuurhistorie.

Ze hebben ook economische waarde, doordat een deel van het door de dierenrassen verschaft uitgangsmateriaal gebruikt kan worden voor het ontwikkelen van streekproducten.

De melk en het vlees van sommige rassen draagt ook bij de spijslijsten van restaurants.

De zeldzame dierenrassen die in deze brochure globaal beschreven worden zijn dus het behouden waard!

1 HET FRIESE PAARD

Ook al behoort het Friese paard niet tot de zeldzame huisdierrassen, het spreekt vanzelf dat er door het platform Friese Rassen en Gewassen aandacht aan wordt besteed. Het ras heeft immers z'n oorsprong in Fryslan. Het Friese paard is veelzijdig, het is breed inzetbaar en het heeft, zoals zal blijken, vele gebruiksmogelijkheden en een rijke historie.

Herkomst

Tegen het einde van de ijstijden kwamen op de uitgestrekte grasvlakten van Europa (dus ook in Nederland), Azië en Noord-Amerika grote kudden wilde paarden voor. Uiteindelijk werden de dieren teruggedrongen tot het zuiden van de Oekraïne en de halfwoestijngebieden van Centraal-Azië.

Landbouwhuisdier

Het wilde paard is enkele duizenden jaren later dan de overige landbouwhuisdieren tot landbouwdier gevormd. Eerst zou men de paarden vooral voor het vlees gehouden hebben, ook paardenmelk was zeer geliefd. Later werden de paarden vooral beschouwd als trekdieren t.b.v. de landbouw en voor transport. Nog weer later speelden ze een belangrijke rol in de oorlogvoering: als rijdier (cavalerie) en trekdier voor de artillerie.

Het paard werd al snel gebruikt ter vervanging van ossen. Aanvankelijk trokken de paarden met behulp van een juk dus met de hals. Pas in het begin van de Middeleeuwen werd de haam en het borstgareel uitgevonden. Dat verdubbelde hun trekkracht. De veehouderij vroeg snelle paarden die vooral voor het transport dienden (het Friese en het Gelderse paard) en de akkerbouw vroeg zware paarden voor de grondbewerking (het Groninger paard en het Zeeuwse en Belgische trekpaard).

De huidige verscheidenheid aan typen en rassen bij de paarden als landbouwdier is niet alleen het gevolg van de aanpassing aan de lokale omstandigheden, maar ook van selectie door fokkers. Met het oog op gebruik en naar afkomst werden harddravers, renpaarden, jachtpaarden, springpaarden en pony's gefokt.

Warm- en koudbloedig

Al in een vroeg stadium ontwikkelden zich onder invloed van klimaatverschillen twee typen paarden. In het koude Noorden en Westen ontstonden zware, kortbenige dieren met kleine oren en een zware vacht. In het warmere Zuiden en Oosten ontstonden temperamentvollere paarden met langere benen, fijnere botten, lange oren en kort haar.

Zo werd de basis gelegd voor het onderscheid tussen Oosterse warmbloedpaarden en Westerse koudbloeddrassen.

Herkomst van het Friese paard

Het Friese paard heeft een lange en rijke historie. Wat zijn zwaarte betreft zou het een koudbloedpaard kunnen worden genoemd, maar vanwege zijn temperament (een erfenis van de Spaanse paarden uit de tachtigjarige oorlog) wordt het tot de warmbloedpaarden gerekend.

Het Friese paard is het enige paard in Nederland dat de laatste paar eeuwen niet gekruist is met andere rassen. Het nu door het Stamboek erkende Friese paard is zwart, maar oorspronkelijk had je ook bruine, blauwe, witgrijze en roodschemelkleurige paarden die bij dit ras behoorden.

Al gedurende de Middeleeuwen genoot het Friese paard veel bekendheid, ook buiten de landsgrenzen. Het werd ook toen al betrekkelijk veel geëxporteerd.

Ook de allerbeste dieren werden nog al eens verkocht, hetgeen ten koste ging van de kwaliteit van de paarden die achterbleven.

De Friese stadhouders en Gedeputeerden in Fryslân bepaalden, dat alleen goedgekeurde hengsten voor dekking gebruikt mochten worden. Allerlei maatregelen die daarop volgden, om de kwaliteit van de Friese paarden in stand te houden, haalden echter te weinig uit. Het probleem moest eens goed aangepakt worden.

Het Friesch Paarden Stamboek

Dat gaf de aanleiding tot het oprichten van de Koninklijke vereniging 'Het Friesch Paarden Stamboek'. Het registreert sinds 1879 het Friese paard.

Haar doelstelling is de bevordering van het Friese paardenras en de bewaking van de kwaliteit ervan. Het FPS is het oudste en op één na grootste stamboek van Nederland. Het wordt erkend als oorspronkelijk stamboek voor het Friese paard waar ook ter wereld.

Het is het overkoepelend orgaan van de erkende nationale Nederlandse en niet-Nederlandse verenigingen van fokkers van het Friese paard.

Het Stamboek organiseert jaarlijks keuringen. Twee springen eruit: de hengstenkeuring in januari en de Centrale Keuring van merries en ruïnen in oktober.

Huidig gebruik

Het Friese paard wordt vandaag ruimschoots met recreatieve oogmerken als rijpaard gebruikt. Er kan mee gereden worden zowel voor een voertuig als onder het zadel.

Er zijn enkele kleine weidebedrijven waar nog steeds geen trekker wordt gehouden. Het gewone trekwerk wordt daar nog met paarden verricht. Enkele andere vormen van huidig gebruik zijn: het tuigen, de quadrille, het ringrijden, het rijden in dressuur en het rijden met vierspannen en meerspannen. Bij het tuigen gaat om het fraaie gaan ('tuigen') waarbij het heffen van de benen, de houding van het paard en ook het geheel van paard, tuig, inzittenden en rijtuig meetelt. Er wordt zowel in éénspan als dubbelspan gereden. Bijna altijd worden de paarden voorgereden voor een Friese sjees. Als acht sjezen met een Fries paard en een heer en een dame in Fries kostuum gezamenlijk een voorstelling geven, heet dat een quadrille. Die bestaat uit het rijden van uiteenlopende figuren. Een spel dat grote belangstelling ondervindt is het ringsteken. De opzet is dat de dame met een stokje in de rechterhand, tijdens het rijden een kleine metalen ring steekt. Die heeft de grootte van een oude rijksdaalder. Ze worden losjes vastgezet tussen de vingers van een uit hout gezaagde hand.

Het rijden met Friese vierspannen is ruim 30 jaar in zwang. Soms wordt een nog grote aantal paarden gespannen. Piet de Boer bracht het tot een 22-span.

Dressuur

Bij dressuur worden door het paard, dat onder zadel wordt gereden, verschillende gangen en passen uitgevoerd.

Stand van zaken

Het aantal Friese paarden dat in 2004 in het Stamboek stond ingeschreven bedroeg: 35.000 tot 40.000, verspreid over dertig landen. Vanaf de oprichting van het Stamboek werden er ong. 90.000 paarden ingeschreven.

In 2016 was het aantal volwassen vrouwelijke dieren volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' ongeveer 35000. De risicostatus wordt door de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' als normaal, de trend als stabiel opgevat.

ADRESSEN

Het Friesch Paarden Stamboek (FPS), Secretariaat: Oprijlaan 1, 9205 BZ Drachten
Ledenorgaan: Phryso. Het FPS geeft een informatiefolder uit.
mail@fps_studbook.com

II FRIESE RUNDEREN

Koeien horen spreekwoordelijk bij Fryslân, het zijn er echter nog maar weinig van het oorspronkelijk Friese roodbonte ras. Het Fries-Hollandse zwartbonte ras is iets beter vertegenwoordigd.

Herkomst

In de periode 1744-1756 stierven in Fryslân in één jaar ruim 100.000 koeien aan de veepest, driekwart van de Friese veestapel.

De rundveestapel die in die tijd voornamelijk roodbont van kleur was, werd aangevuld door eigen opfok en grootscheepse aankopen van (waarschijnlijk) zwartbont vee uit Jutland en Holstein.

De Friese boeren kenden hun vak. Na enige generaties hadden ze weer beste koeien op stal, zeer gevarieerd in grootte en bespiering, in doorsnee melkrijke dieren met grote uiers.

De deskundige Utrechtse dierenarts Gerard Hengeveld was rond 1865 helemaal verrukt van de Friese zwartbonten: "De melktekens zijn voortreffelijk, de buik en de uier zijn goed ontwikkeld en groot, de spenen zijn fijn, de melkaders breed met vele kronkelingen, het melkgat groot en de melkspiegel breed en hoog".

Amerika

De roem van de Friese koeien klonk door tot Noord-Amerika toen een schip dat rum vanuit Rotterdam daarheen vervoerde een Friese koe met het oog op de melkvoorziening van de bemanning meebracht.

Omdat de koe ook bij een Amerikaanse boer veel melk bleef geven, besloten ze daar en ook in Canada Friese (en Hollandse) koeien te importeren. De koeien werden op melk- en niet zozeer op vleesproductie getoetst. Ze moesten zuiver zwartbont zijn. Het Fries Rundveestamboek (opgericht in 1879 te Roordahuizum) moest daarvoor garant staan. De beroemde Friese zwartbonten werden in de hele wereld met hun naam van afkomst genoemd: Française-Frisone, Holstein-Frisian.

Dubbeldoelkoe

Het beeld van de Friese koe veranderde nauwelijks tot aan de Tweede Wereldoorlog.

Dat gebeurde wel toen men een dubbeldoelkoe ging fokken, geschikt voor de melk- en de vleesproductie. In heel Europa waren ze zeer geliefd, zodat de meest succesvolle stamboekboeren enorme bedragen konden vragen voor hun beste dieren. Door vroegrijpheid werden ze echter steeds kleiner en geblokter.

Internationale proeven gaven rond 1970 aan dat het met de productie-aanleg van de Friese koeien matig gesteld was: die was sinds 1945 gedaald.

Holstein-Frisians

Toen onze buurlanden in de jaren zestig van de vorige eeuw Holsteindieren vanuit Amerika gingen importeren, kwam de export van het Fries-Hollandse vee in groot gevaar. De Nederlandse veeverbeteringsorganisaties begonnen zich zorgen te maken en zich voorzichtig af te vragen of het Amerikaanse melkvee misschien beter was. Dat vee lag op voorsprong wat de melkproductie betrof.

Op grote schaal werden de Fries-Hollandse koeien geïnsemineerd met sperma van zwartbonte Amerikaanse Holsteinstieren.

Holstein-Frisians

Er waren ook enkele fokkers die de voorkeur gaven aan roodbont vee en daarom sperma van roodbonte Holsteinstieren importeerden. De roodbonte kleur kwam

bij de Amerikaanse en de Nederlandse koeien voor als recessieve erfactor: Het exterieur veranderde sterk. De kruishoogte nam toe en de gemiddelde melkproductie per koe eveneens.

De koeien werden minder economisch, maar de export waar het de veeverbeteringsorganisaties uiteindelijk om ging, steeg weer:

Moderne koeien produceren met gemak 10.000 kg melk of nog meer per jaar.

De meeste Nederlandse koeien heten nu Holstein-Frisians.

Holstein-Frisians

Fries-Hollandse koeien

Slechts een klein deel van de Friese boeren handhaafde hun oorspronkelijke Fries-Hollandse veestapel in oorspronkelijke vorm. Ze richtten in 1983 een eigen stamboek op. Het werd in 1993 officieel erkend en opereert sindsdien als volwaardig stamboek.

Het aantal Fries-Hollandse koeien daalde snel. In 2004 maakten ongeveer 7000 koeien deel uit van het oude ras.

In 2005 was de gemiddelde productie van de FH-koeien 6700 kg melk met 4,51 % vet en 3.45% eiwit. De Holstein-Frisians produceerden gemiddeld 9270 kg met ietsje lagere gehalten.

F.H. stier

De voorstanders van de oorspronkelijke Friese koeien gaven daarbij aan dat deze dieren veel minder krachtvoer nodig hebben en dat ze gezonder zijn. Dat scheelt in dierenartsenkosten. Afhankelijk van bedrijfsomstandigheden kan een lagere melkproductie wel eens leiden tot een hoger bedrijfssaldo. Of het omgekeerde: een hogere melkgift leidt niet automatisch tot een hoger saldo.

Fries-Hollandse roodbonte koeien

De positie van de Friese roodbonten kwam nadrukkelijk in het geding toen de Amerikanen met flink gevulde geldbuidels op de markt kwamen en eisen stelden aan het Fries Rundvee-Stamboek. Met wilde aan de overkant van de oceaan uitsluitend zwartbonten. Roodbonten (en ook 'gemengdkleurigen') achtte men rasonzuiver, die moesten dus in een apart stamboek.

De kopers hadden veel invloed, zodat al in 1882 een speciale roodbontafdeling bij het Stamboek werd ingericht. Die zou klein blijven en voor een groot deel koeien bevatten met een onbekende achtergrond.

Bij de zwartbonte koeien hield een klein deel de erfelijke roodbontfactor in de genen: een teruggetrokken gen dat bij beide ouders aanwezig moest zijn, wilde het resulteren in een roodbont kalfje. Het werd helemaal niet op prijs gesteld, zodat roodbonte kalveren uit zwartbonte ouders vaak zonder pardon werden afgevoerd. Ook werden ze stiekem verkocht aan de weinige boeren die hardnekkig aan hun roodbonten vasthielden.

In 1957 werd door enkele enthousiaste boeren de 'Vereniging van Roodbontfokkers in Friesland' (de VRF) opgericht. In goede samenwerking met het Stamboek werd deelgenomen aan keuringen. Die fokkers gebruikten later echter ook het zaad van roodbonte Holsteinstieren, zodat de kleine populatie van het oorspronkelijke Friese en Fries-Hollandse ras die aanval nauwelijks aan kon. Het aantal boeren met zuivere Friese roodbonten was op een gegeven moment op de vingers van een hand te tellen.

Het Fries Hollands Rundvee Stamboek (FHRS)

In 1983 werd het FHRS opgericht als reactie op de overname van het Friese Rundveestamboek (FRS) en het Nederlands Rundveestamboek (NRS) door de KI-organisaties. Het FRS en het NRS verloren daardoor hun onafhankelijkheid.

Het FHRS is door de overheid erkend als stamboek voor alle rassen, dus ook andere dan het Fries-Hollandse ras. Door haar onafhankelijkheid hoeft het FHRS zich volgens haar bestuur uitsluitend te richten op de kwaliteit van de rassen.

Stichting Roodbont Fries Vee

Maeieblom

In 1993 waren er slechts 17 koeien en vier stieren van de roodbonte FH over.

Nadat op de toenmalige 'Praktijkschool voor het Weidebedrijf' in Oenkerk een "oude rode Friese", Maeieblom genaamd, was gehuldigd die 100.000 kg melk had geleverd, werd de 'Stichting Roodbont Fries Vee' opgericht.

Deze Friese Roodbonte werd gehuldigd toen zij 100.000 kg melk geleverd had.

De Stichting tracht het raszuivere Friese Roodbonte vee in stand te houden. Daartoe wordt geïnventariseerd en geregistreerd. Er worden contacten gelegd met instanties en boeren onderling. Fokprogramma's worden opgesteld en onderzoek wordt verricht.

De door de Stichting geregistreerde roodbonte runderen zijn het resultaat van het kruisen van twee zwartbonten met een roodfactor. Daarnaast is er de roodbonte Friese koe die de invloed van het zwartbonte Fries-Hollandse ras niet heeft ondergaan. Beide varianten zijn moeilijk te (onder)scheiden.

Friese Roodbonte koe

De Stichting heeft een DNA-onderzoek laten verrichten, om een onderscheid te kunnen maken tussen de roodbonten met FH-invloeden en roodbonten waarbij dat niet het geval is. Behalve een overlap bleken er ook duidelijke genetische verschillen te zijn.

Stand van zaken

Was het zwartbonte Fries Hollandse rundvee (FH) in 1975 nog het belangrijkste Nederlandse ras, in 2001 telde het nog slechts zeventuizend dieren. In april 2005 stonden bij het FHRS 5531 dieren ingeschreven met een bloedvoering van 100%

FH, waarvan 5382 met de haarkleur zwartbont. Daarnaast staan er nog een aantal dieren bij CR-Delta geregistreerd, vaak niet 100 % FH.

Momenteel trachten een 20 à 30 fokkers de genetische variatie binnen het ras zo groot mogelijk te houden. Er zijn zo'n 250 boeren die naast andere koeienrassen ook een of meer dieren van het zwartbonte FH-ras houden.

Bij het roodbonte Friese vee is de situatie zorgwekkend.

In 2001 waren er volgens de toen verstrekte gegevens van de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' 54 stieren en 190 vrouwelijke dieren.

Per september 2004 waren er 236 koeien en 53 mannelijke fokdieren bij de Stichting Roodbont Fries Vee bekend. In termen van de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' valt het ras nog steeds onder de categorie 'zeer zeldzaam'.

In 2016 was het aantal volwassen vrouwelijke dieren volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' bij de Friese Roodbonte ongeveer 485. In 2017 was het aantal gedaald tot 485. De risicostatus wordt door de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' als bedreigd, de trend als stabiel opgevat. Bij de Fries-Hollandse Zwartbonte was het aantal volgens deze opgave 2129. De risicostatus werd als kwetsbaar, de trend als stabiel opgevat.

ADRESSEN

Fries Hollands Rundveestamboek

Secretariaat:

Heliconweg 52, Postbus 544, 8901 BH Leeuwarden

058 - 2941617

www.frieshollands.nl

Ledenorgaan:

De Nederlandse Koekrant

Periodiek van de Vereniging voor de fokkerij van het Fries-Hollands rundveeras, tevens mededelingblad van het FHRS

Stichting Roodbont FriesVee

Secretariaat:

secretaris@roodbontfriesvee.nl

www.roodbontfriesvee.nl

III HET FRIESE HOENDERRAS

Het Friese hoenderras kent maar liefst twaalf zogenaamde kleurslagen. Sommige daarvan staan in dit hoofdstuk afgebeeld. Ze zijn alle te zien in het fokcentrum voor de Friese hoenders bij Vijversburg in Tytsjerk. De krielen zullen naar verwachting worden ondergebracht bij het Fries Landbouwmuseum in Goutum.

Geschiedenis

Het Friese hoenderras heeft een lange geschiedenis.

In 1565 verscheen een mededeling over het verbieden van de uitvoer van vee uit Fryslan, waaronder ook de z.g. weiten hinnen. Dat is vanouds de benaming van de Friese hoenders.

In die tijd kwam het ras nog in ruime mate voor.

Vanaf 1900 werd de positie van het ras langzamerhand minder sterk. Dat kwam door de invoer van "nutsrassen" waartoe de Friese kippen niet werden gerekend. Kippen van rassen als de Leghorn en de Wyandotte legden meer en grotere eieren. Ze waren bovendien zwaarder en leverden dus meer vlees.

Mensen die van de kippenhouderij hun beroep maakten, kregen daardoor hogere opbrengsten en dus meer verdienen. Bij die invasie van nieuwe rassen werd vergeten dat de Friese hoenders met weinig voer, in verhouding tot de lichaamsgrootte, veel eieren leggen. Het ongunstige tij was echter niet tegen te houden.

De vooroordelen over het Friese ras bleven bestaan, de Friese hoenders waren aan de verliezende hand. Rond 1920 stond het er erg slecht voor. Toen werd (in 1922) 'De Fryske Hinneklub' opgericht.

Verscheidene Friese fokkers hebben vanaf dat moment hun best gedaan om verloren gegane kleurslagen van de Friese hoenders terug te fokken of te verbeteren. Toch bleef het aantal klein.

Dat veranderde toen het 'Rijksinstituut voor de kippen- en eendenfokkerij' belangstelling kreeg. Het Friese hoen werd als gevolg daarvan geshowd op een

Citroenpel hen

wereldtentoonstelling in Leipzig.

Na de tweede wereldoorlog ging het nog beter. Het ras kwam tijdens de oorlog in aanmerking voor een 'voertoewijzingsregeling' voor bijzondere huisdieren. De reden daarvan was waarschijnlijk, dat de Duitsers "germaanse" rassen, waartoe ook de Friese hoenders werden gerekend, in stand wilden houden.

De aftekening, de kleur en het gewicht

Een groot deel van de Friese hoenders behoren tot de "gepelde" kippensoorten. Die aanduiding is volgens sommigen ontleend aan een vroeger gebruikte vaatdoek met stipjes, die een soortgelijke aftekening laat zien.

Bij Friese hoenders is de peltekening ovaalvormig, zoals bij de tarwekorrel. Dat is de reden waarom ze in Fryslan 'weiten hinnen' worden genoemd. (Weit is de Friese benaming voor tarwe).

Op dit moment zijn er twaalf erkende standaardkleuren (kleurslagen) wat de Friese hoenders betreft: goudpel, zilverpel, roodpel, citroenpel, geelwitpel en roodbont in de pellen en zwart, wit, blauw, koekoek, zwartbont en zandgeel wat de niet-gepelde kleurslagen betreft.

De Friese benamingen zijn: gielweiten, wytweiten, reaweiten, sitroenweiten, gielwytweiten en reabûnt. En verder: swart, wyt, blau, koekoek, swartbont en sangiel.

Opvallend van kleur is de roodpel. De grondkleur is glanzend roodbruin met een zwarte pelling op de dekveren bij de hen. De zandgelen die in 2001 officieel zijn erkend, hebben een geheel eigen kleur.

De kleurslagen worden zowel bij de gewone Friese hoenders als bij de krielvariant van die hoenders aangetroffen.

Tarweaar en veer van de gepelde Friese hoenderrassen

Roodpelhaan

De Fryske hinneklub

In 1922 werd 'De Fryske hinneklub' opgericht. Het was een reactie op het feit dat het er met de Friese hoenders slecht voorstond. De eerste verenigingsactiviteiten verliepen niet al te best. Er waren maar weinig Friezen die er aan meededen. Die voerden bovendien strijd over de juiste tekening.

In de jaren dertig van de vorige eeuw ging het langzaam weer wat beter met het Friese hoen. Hobbyisten hielden de hoenders voor de lol, maar sommigen lieten zich ook leiden door cultuurhistorische idealen. Ze deden er alles aan om de van ouds gangbare kleurslagen terug te fokken.

Na de tweede wereldoorlog ging het bergafwaarts. In 1957/1958 waren er nog maar zeven leden. Enkel van hen deden veel moeite om het ras vooruit te brengen.

Dat bleef niet zonder resultaat.

In 1962 kon in Buitenpost het veertigjarig jubileum gevierd worden. Er werden 100 grote en ongeveer 20 krielkippen tentoongesteld. Omstreeks 1980 verhuisde de jaarlijkse tentoonstelling naar Sneek. Daar wordt tot op heden de 'Waterpoort Show' georganiseerd. Ook houdt de club een jaarlijkse fokkersdag.

De fokkers zouden hun aandacht wat meer moeten richten op de kleurslagen die (te) weinig voorkomen.

De stand van zaken

Over het algemeen gaat het niet slecht met de Friese hoenders. Bij de *grote hoenders* staan de Zilverpellen, de Roodpellen en de Geelwitpellen er goed voor. Citroenpellen en zwarte dieren zijn er ook genoeg.

Van enkele kleurslagen worden er nog maar weinig aangetroffen. Dat zijn: de Witte, de Koekoek, de Zwartbonte, de Roodbonte, de Blauwe en de Zandgele.

Bij de *krielen* ligt het anders.

Het gaat goed met de Zilverpel, de Geelwitpel, de Goudpel, de Citroenpel, de Roodpel en de zwarte dieren.

Witten en Blauwen zijn er nog wel, maar Roodbonten en Koekoek komen nauwelijks meer voor. De Zwartbonte kriel is al lang niet meer op tentoonstellingen gezien.

'De Fryske hinneklub' telt in 2005 307 leden.

In 2016 was het aantal volwassen vrouwelijke dieren volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' 600 (Friese Hoen) en 400 (Friese kriel). De risicostatus wordt door de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' voor het

Friese Hoen als kritiek en voor de Friese kriel als bedreigd beoordeeld, de trend voor beiden als stabiel aangemerkt.

ADRESSEN

Fryske Hinneklub - Friese Hoenderklub

Secretariaat:

K. Annema

Dorp

06 51594531

www.friesehoenderclub.nl

Verenigingsorgaan:

friese hoenderklub - nieuws

fryske hinneklub - nijs

(4x per jaar)

De organisatie geeft een informatiefolder uit.

IV TWEE FRIESE SCHAPENRASSEN

Er zijn twee Friese schapenrassen die met Fryslan in verband kunnen worden gebracht: het Friese melkschaap en het Zwartblesschaap.

Beide behoren tot de zeldzame huisdierrassen.

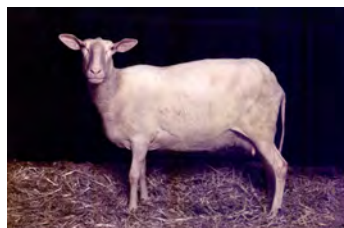
HET FRIESE MELKSCHAAP

Herkomst

Het Friese melkschaap heeft een lange geschiedenis.

Het heeft dezelfde kenmerken als het Zeeuwse Melkschaap dat langs de Nederlandse en Belgische kust sinds jaar en dag voorkomt.

Het melkschaap werd als 'het lam Gods' in 1432 al afgebeeld op een schilderij van de gebroeders Van Eyck in de Sint Baafs kathedraal in Gent. We mogen aannemen dat het schapenras waartoe ook het Friese melkschaap behoort gedurende tien eeuwen bijdraagt aan de productie van kaas, wol, vlees en -niet te vergeten- melk. Van dat laatste wordt schapenkaas gemaakt.

Hoe ziet het er uit?

Het Friese melkschaap behoort tot de grote witte schapen.

Ze hebben een lange en tengere hals. De kop en de staart zijn niet bewold.

Het schaap heeft een gewicht van ca. 75 kilo.

De neus is lichtgebogen en de oren zijn licht en breed.

De kale staart reikt tot de hak.

De ogen zijn groot, sprekend en bruin.

Neus, lippen en bek zijn ongepigmenteerd.

Aan de hals treffen we soms twee belletjes aan. Ze zijn alleen zichtbaar als het schaap net geschoren is.

Het Friese melkschaap behoort tot de melktypische dieren. Ze hebben een grote, maar smalle wigvormige romp. Ze zijn arm bespied en hebben fijne stevige benen. De melktekens zijn sterk ontwikkeld.

De spenen wijzen bij voorkeur naar beneden, hetgeen het melken (en het zogen!) vergemakkelijkt.

Afstamming

Er wordt wel gezegd dat het Friese melkschaap in het begin van de 17 e eeuw zou zijn ingevoerd uit de tropen. Dat zouden schapen zonder wol zijn geweest. Volgens anderen mogen we echter aannemen dat het Nederlandse kust- of polderschaap het resultaat is van kruising en selectie. Door het fokken op bepaalde eigenschappen is daarbij ook het melkschaap ontstaan.

Eigenschappen

Het melkschaap wordt geprezen om de rijke melkgift en de uitstekende moedereigenschappen.

Ze kunnen tot einde oktober gemolken worden, nadat de lammeren op een leeftijd van zes weken afgewend zijn van de moeder.

Het Friese melkschaap heeft de hoogste melkgift van alle schapen. Het produceert jaarlijks ongeveer 500 liter melk, waarvan 80 kilo schapenkaas gemaakt kan worden.

In het begin van de 19e eeuw was de wolproductie nog erg belangrijk. Het Friese melkschaap is minder geschikt voor de productie van vlees. Het vlees van het melkschaap is volgens sommigen wel erg lekker.

Melkschapen zijn erg vruchtbaar: ze werpen ongeveer 2-3 lammeren per worp. Het Friese melkschaap heeft goede moedereigenschappen. Melkschapen geven van alle onderzochte rassen en kruisingen de minste geboorteproblemen. Drielingen zijn normaal, vierlingen behoren niet tot de uitzonderingen. Ooien met grote worpen produceren ook veel melk. De lammeren groeien snel en goed.

Frysk Molkskieppestamboek

In het begin van de twintigste eeuw werden de voorbereidingen getroffen voor een Fries melkschapenstamboek.

Het ras zou geheel verdwenen zijn als dat stamboek niet een regulerende en bevorderende werking zou hebben gehad. Het werd gedragen door enkele schapenfokkers die ook oog hadden voor de cultuur-historische betekenis van het ras.

De stand van zaken

In 2016 was het aantal volwassen vrouwelijke dieren van de Friese en Zeeuwse melkschapen volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' 5000. De risicostatus wordt door de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' als kwetsbaar beschouwd, de trend voor beiden als stabiel opgevat.

HET ZWARTBLESSCHAAP

Herkomst

Het Zwartbleschaap is mogelijk ontstaan uit de Schoonebeker, een Drents heideschaap dat rond 1925 door Friese veehandelaren werd opgekocht op de Norger markt. Anderen beweren dat er geen verwantschap met de Schoonebeker is. Het schaap zou zijn ingevoerd uit Duitsland.

Hoe ziet het er uit

Het Zwartbleschaap behoort met het Friese Melkschaap, het Zeeuwse Melkschaap en het Texels schaap tot de groep van Nederlandse weideschaaprasen. Dit onderscheidt ze van de z.g. heideschappen.

Het dier heeft een bruinzwarte kleur met een witte bles op de kop. Deze loopt van de kruin tot de bek. Het schaap heeft witte sokjes, in ieder geval aan de achterpoten. Het heeft een witte staartpunt. De staart loopt door tot de hak en is meest bewold. Een befje met een maximale doorsnede van 5 centimeter is bij ooiën toegestaan, losse witte haren en vlekken niet. De uier is goed ontwikkeld. De Zwartbles heeft een opgeheven houding met een gebogen neuslijn.

Eigenschappen

De Zwartbles is makkelijk en mooi. Het schaap is oersterk. Het heeft evenals het Friese Melkschaap goede moedereigenschappen. Het lammert gemakkelijk af en produceert doorgaans voldoende melk om drie lammeren groot te brengen. Soms komt een vierling voor.

Het Nederlands Zwartbles Schapenstamboek

In 1985 werd het 'Nederlands Zwartbles Schapenstamboek' (NZS) opgericht. De leden zijn overwegend hobbyïsten.

Een belangrijke doelstelling is de registratie van de Zwartblesen die binnen het stamboek worden geboren en de uitgifte van afstammingsbewijzen daarvan.

Op 1 januari 1995 werd uit onvrede met het beleid van het NZS de 'Zwartbles-fokkersgroep' opgericht. De organisatie richt zich op het fokken van het type Zwartbles zoals deze van oorsprong bedoeld is. Een ruim schaap met veel inhoud en lengte dat krachtig is in gang en stand.

De stand van zaken

Het aantal geregistreerde Zwartblessen bij het NZS bedroeg in 2015 1550 ooien en 147 rammen. In 2017 telt de organisatie 150-160 actieve fokkers met ongeveer 2000 ooien.

In 2017 telt de Zwartbles-fokkersgroep 170 vrouwelijke en 23 mannelijke dieren. Er zijn dan 16 fokkende leden bij de groep aangesloten. Na een periode met weinig actieve fokkers groeit het aantal.

ADRESSEN

Frysk Molkskieppestamboek

Secretariaat:

W. Kuiken

Foyengaweg 57

9293 LR Kollumerpomp

0511 408817

E mail: info@grootkabel.nl

Verenigingsorgaan:

Nieuwsbrief 'Frysk Molkskieppestamboek'

Nederlands Zwartbles Schapenstamboek

Secretariaat: G. Blauw

E mail: secretarisnzs@hetnet.nl

Verenigingsorgaan:

De Zwartbles

Zwartbles-fokkersgroep

Secretariaat: A.M. LaHaije-Meijer

E mail: Stamboekadministratie@kpnmail.nl

Verenigingsorgaan:

Zwartblesinfo

V DE LANDGEIT

De landgeit is niet van Friese oorsprong. Het dier kwam er echter veel voor. Reden waarom het Platform Friese Rassen en Gewassen er aandacht aan besteedt.

Geschiedenis

De Nederlandse Landgeit heeft op het punt gestaan volledig te verdwijnen. Toch bepaalde dit geitenras eeuwen lang het gezicht van de geitenstapel in ons land.

Begin vorige eeuw werd de landgeit vaak gekruist met geïmporteerde Toggenburger- en Sanengeiten, onder meer om een hogere melkgift te verkrijgen. Dat had tot gevolg dat er in het begin van de jaren vijftig van de vorige eeuw nauwelijks nog landgeiten over waren.

Dat het ras niet geheel verdwenen is, danken we aan dr. A.C. van Bommel die in 1958 enkele van deze geiten naar Diergaarde Blijdorp haalde. Nakomelingen van die dieren werden door het voormalige 'Rijksinstituut voor Natuurbeheer' overgenomen voor begrazingsonderzoek op natuurterreinen.

Vanaf 1971 is de landgeitenpopulatie door gericht fokken langzaam groter geworden.

Raskenmerken

Nederlandse landgeiten zijn stevig gebouwde, middelgrote geiten met vrij korte poten. Ze zijn overwegend bont, dus wit met vlekken in de kleuren zwart, grijs, bruin, beige of een mengeling daarvan. Ook komen éénkleurige dieren voor.

De bokken vallen op door hun monumentale horens die niet altijd dezelfde vorm hebben.

De hals is vrij kort en bezit geen klokjes.

De landgeit is niet zozeer op melkgift geselecteerd, maar op soberheid en gehardheid.

De bokken hebben meestal een bokkenpruik, die vooral bij jonge dieren goed uitkomt. En bovendien eenwipneus, een sik en een zwaar behaarde voorhand. De lichaamsbehang is afhankelijk en vrij lang.

Ook de geiten zijn gehoornd, maar minder opvallend. De vrij korte horens buigen vrijwel recht naar achteren. Ze hebben een tamelijk korte kop met een wat ingebogen profiel en een sikje; de beharing is duidelijk korter dan die van de bokken.

Hoewel de landgeit niet een typisch melkdier is, moet het uier tenminste rond en aaneengesloten zijn.

De bouw van de landgeit is vierkant en stevig met een diepe borst.

Het karakter is "geiten-eigenzinning".

De Nederlandse landgeit werpt op twee-jarige leeftijd meestal twee lammeren.

Het aflammeren gaat gemakkelijk en de moederzorg is goed.

Huidige functies

Tegenwoordig worden veel landgeiten ingezet bij het beheer van natuurterreinen, waar zij o.a. berken, bramen en andere struiken moeten verwijderen.

Ze worden ook op kinderboerderijen gehouden.

Bij instellingen zoals openluchtmusea houden ze het verleden levend.

De meeste landgeiten worden echter door particulieren gehouden, hobbyïsten die dit nu nog zeldzame huisdierras in stand houden.

Een enkele van hen melkt de geiten geregeld.

Fokkersclub

In 1982 werd de LFNL (Landelijke Fokkersclub Nederlandse Landgeit) opgericht.

Dit is een club van enthousiaste fokkers/gebruikers van Nederlandse landgeiten.

Zowel particulieren als een aantal instanties (waaronder Staatsbosbeheer en kinderboerderijen) zijn bij deze club betrokken.

Bij de landelijke fokkersclub zijn een aantal provinciale clubs aangesloten, waaronder een actieve afdeling in Fryslân.

Stamboek en keuringen

In het stamboek staan alle goedgekeurde (dus rastypische) dieren geregistreerd. Een foktechnische commissie geeft adviezen over welke kruisingen (om inteelt te voorkomen) toegestaan zijn. Ieder jaar worden keuringen van de landgeiten georganiseerd. De dieren worden bekeken op raskenmerken waarbij

De keuring in Harkema in 2003

een zekere diversiteit is toegestaan. Dieren die niet aan de rasvereisten voldoen worden buiten de fokpopulatie, dat wil zeggen het stamboek, gehouden. De jaarlijkse keuring is Fryslân vindt plaats op het terrein van 'De Spitkeet' te Harkema.

Stand van zaken

De laatste jaren gaat het goed met het aantal landgeiten. In 2016 was het aantal volwassen vrouwelijke dieren van de Nederlandse Landgeit volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' 1480. De risicostatus wordt door de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' voor de landgeit als bedreigd, de trend voor beiden als stabiel opgevat.

Bij de fokkersgroep afd. Fryslân staan 1850 geiten en 1900 bokken ingeschreven. Het aantal fokkers is 56.

Fokcentra

Er zijn een viertal fokcentra voor de landgeit, alle buiten Fryslân gelegen.

ADRESSEN

Landelijke Fokkersclub Nederlandse landgeit

Secretariaat:

René Koch

Melmerweg 20

8263 AZ Kampen

[www. landgeit.nl](http://www.landgeit.nl)

Verenigingsorgaan: 'De Nederlandse landgeit'

Friese fokkersclub

Secretariaat:

A. Thalen

Zevenhuister weg 7

9291 MG Kollum

06 27486006

Verenigingsorgaan: Landgeiten Fokkersclub Fryslân

albertthalen45@gmail.com

Beide fokkersclubs brengen een informatiefolder uit.

VI TWEE FRIESE HONDENRASSEN

Er zijn twee hondenrassen die afkomstig zijn uit Fryslan: de Wetterhûn en de Stabijhûn. De laatste wordt in Fryslân veelal Bijke genoemd en kwam van oudsher vooral voor in de Friese Wouden.

De Wetterhûn heeft een krulharige vacht, een grimmige blik een brede schedel en een spiraalstaart. Dit geeft de hond een karakteristiek voorkomen.

Afkomst van de Stabij

De Drentse patrijshond en Heidewachtel hebben in grote lijnen dezelfde afkomst als de Stabij, zo is de algemene opvatting.

Die rassen vertonen overeenkomsten in lippen, schofthoogte, schedel, hals, rug, voetzolen, borst en beharing.

Volgens de onderwijzer W. Hoeksma uit Twijzel werden de drie bovengenoemde rassen voor verschillende jachtdoeleinden gebruikt.

De Stabij stond voor het wild en was daarnaast een hond die aan de voet meeging bij de jacht op 'haar- en veerwild'.

Hoeksma denkt dat de naam een afkorting is van sta-mij-bij. Anderen beweren dat de naam Nederlands is en de Friese benaming 'Bijke' een afkorting daarvan.

Van oudsher stamt de Stabij vooral uit het Friese Woudengebied, waar deze hond werd gebruikt bij de mollenvangst en de jacht op de bunzing.

Stabijhûn

Eigenschappen Stabij

De Stabij is waaks, de hond "slaat aan" wanneer een vreemde het terrein of het huis betreedt. Het is een aanhankelijke hond, die uitstekend past in het gezin. Het dier staat bekend als een uitstekende mollenvanger, maar is daarnaast een allround jachthond.

De Stabij is een half langharige hond met een gestrekt postuur en een karakteristieke lange staart die tot aan de hiel reikt. Het onderste deel is licht gebogen.

Het is een hond die een verfijnde adel uitstraalt en tegelijk over veel kracht en uithoudingsvermogen beschikt. De Stabij is een middelgrote hond: de ideale hoogte voor reuen is 53 cm, voor teven is dit 50 cm. De meest voorkomende kleur

is zwart met een witte aftekening, maar ook bruin met een witte aftekening komt voor. In beide gevallen mogen er in het wit zwarte respectievelijk bruine spikkels voorkomen. Je hebt ook een mengvorm van zwart- of bruinwit, de zogenaamde schimmels.

Afkomst van de Wetterhûn

De Friese Wetterhûn komt voort uit de groep van de waterhonden. Voorouders van de Wetterhûn kwamen voor in Engeland. Mogelijk werden de eerste Wetterhûnen vanuit Engeland meegenomen naar Nederland door vissers en palinghandelaren. Eeuwenlang werd de Wetterhûn ook wel otterhûn genoemd. Naast de otterjacht werd hij gebruikt als waakhond, verdelger van ongedierte (ratten, mollen en bunzingen) en soms als trekhond.

Eigenschappen Wetterhûn

De Wetterhûn heeft een aantal bijzondere kenmerken. Allereerst valt zijn vierkante bouw en krulharige vacht op. Daarnaast kan de Wetterhûn een

Wetterhûn

grimmige blik tonen. Dit kenmerk zegt echter niets over zijn karakter. Het is een rustige en eigenzinnige hond, die met enig tact goed is op te voeren. De Wetterhûn hecht sterk aan de leden van het gezin. Als enig hondenras ter wereld draagt het dier een spiraalstaart, die een sieraad vormt voor het ras.

Het is een fors gebouwde middelgrote hond: de ideale hoogte voor reuen is 59 cm, voor teven 55 cm.

De Wetterhûn is niet bang uitgevallen, maar heeft tegelijkertijd een zeer aanhankelijke

en gevoelige natuur. Tegenover vreemden gedraagt de Wetterhûn zich wat gereserveerder, maar zeker niet agressief. Het is een uitstekende waakhond. Je hebt volledig zwarte en ook volledig bruine wetterhûnen. Daarnaast komen de kleuren zwart en bruin met witte aftekening voor.

De rasvereniging

In en rond de oorlogsjaren 1940-1945 zetten een aantal fokkers, onder wie de Leeuwarder ondernemer Jan Bos, zich in om de Stabij en de Wetterhûn als rashond op de kaart te krijgen. In 1947 werd de 'Nederlandse Vereniging voor Stabij- en Wetterhûnen' opgericht.

De Vereniging stelt zich ten doel de beide hondenrassen in stand te houden. De belangstellenden in die rassen worden, via het lidmaatschap, beter bij elkaar gebracht, de liefhebberij in het fokken wordt zo bevorderd. Het uiteindelijke doel is dat vitale stabij- en wetterhûnen met een goed karakter, een goed exterieur en een goede gezondheid in een geschikt milieu worden geplaatst.

Een clubmatch in Hoogeveen in 1991

Daartoe worden clubmatches, fokkersdagen, lezingen en thematische bijeenkomsten, wandelingen en jachtdagen georganiseerd. De Vereniging verzorgt eveneens een clubstand op uiteenlopende evenementen en geeft voorlichting op kynologisch gebied bij aankoop, fokkerij en alle andere zaken die te maken kunnen hebben met het hebben en houden van de

beide Friese hondenrassen.

Er is ook een Fokadviescommissie die belast is met het toezicht op een goede fokkerij van de Stabij en de Wetterhûn. De fokkers dienen zich aan zorgvuldig opgestelde regels te houden.

In 2001 telde de Vereniging ongeveer 1400 leden, in 2003 waren dat er 1769 en in 2005 1903. Er dus sprake van een stijgende lijn.

Kruisen om erfelijke gebreken te voorkomen

Bij de Wetterhûnen is sinds een aantal jaren een *outcrossproject* gaande. Volledig onverwante dieren zoals poedels en labradors, worden ingekruist. Vers bloed moet er voor zorgen dat er meer variatie komt.

Een soortgelijke poging doet zich voor bij de Stabijhûnen. Leden die het hier niet mee eens zijn, vormen de vereniging 'De Stabijhoun' en 'Wetterhoun-vereniging Nederland'.

Outcross Wetterhûn met Labrador

Stand van zaken

In 2016 was het aantal volwassen vrouwelijke dieren van de Stabijhûn volgens een opgave van het 'Centrum voor Genetische Bronnen Nederland' 2000. De risicostatus wordt door de 'Stichting Zeldzame Huisdierrassen' als normaal opgevat. Het aantal vrouwelijke dieren van de Wetterhûn is 500, de risicostatus wordt als bedreigd aangemerkt.

ADRESSEN

Nederlandse Vereniging voor Stabijen en Wetterhûnen

Secretariaat:

Dick Vermeij

0186 620274

Ledenorgaan: De Fryske hounen
Bovenstaande vereniging brengt over de beide Friese hondenrassen een informatiefolder uit.

Onze Stabijhoun

Secretariaat:

Bertha van Engelen

Lopikersingel 11

2871 Schoonhoven

06 502 50 221

www.onzestabijhoun.nl

Wetterhounvereniging Nederland

Secretariaat:

Catrienke Brandt

info@dwvn.nl

Centrum voor Genetische Bronnen

Droevendaalsesteeg 1

6708 AA Wageningen

Tel. 0317-4770345

www.cgn.wur.nl

Stichting Zeldzame Huisdierrassen

Gebouw De Valk, kamer 070

Dreijenlaan 2

6703 HA Wageningen

info@szh.nl

www.szh.nl

OPDRACHTEN

Geef aan of de volgende beweringen waar of onwaar zijn

1. Het Friese paard wordt tegenwoordig gebruikt als trekdiër
2. Bij een quadrille wordt gebruik gemaakt van ringsteken
3. Holstein Frisian koeien zijn ontstaan met sperma uit Amerika
4. Een dubbeldoelkoe is vooral belangrijk omdat deze veel melk geeft
5. De Friese Roodbonte en de Fries-Hollandse Zwartbonte hebben verschillen alleen door hun kleur
6. Het Friese hoen kent zes kleurslagen
7. Er zijn meer grote Friese hoenders dan Friese krielkippen
8. Melkschapen werpen gewoonweg 2-3 lammeren per worp
9. De Zwartbles is een heideschaap
10. De landgeit levert veel melk
11. Landgeiten zijn bruin met witte vlekken
12. Men denkt dat de Wetterhûn afstamt van de Drentse Patrijshond
13. De Stabijhûn heeft een gekrulde staart

UIT DE PLATFORMREEKS TE BESTELLEN PUBLICATIES

1. *Werken aan verscheidenheid*: werkzaamheden van het Platform Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €3.50
2. De Friese rassen en gewassen en *grondeigenaars* Prijs: €2.50
3. De Friese rassen en gewassen en *receptuur, kookkunst* en *gastronomie* Prijs: €2.50
4. De Friese rassen en gewassen en *streekproducten* Prijs: €2.50
5. De Friese rassen en gewassen en *ruimtelijke kwaliteit* Prijs: €2.50
6. De Friese rassen en gewassen en de *natuurinclusieve landbouw* Prijs: €2.50
7. De Friese rassen en gewassen en de *stads- en dorpslandbouw* Prijs: €2.50
8. De Friese rassen en gewassen en *educatie* Prijs: €2.50
- 9-11 In een drietal *brochures* wordt verduidelijkt om welke rassen en gewassen het gaat en voorbeelden gegeven van wat er nu al mee gedaan wordt. Prijs: €7.50 per stuk
12. In een *naslagwerk* worden de Friese rassen en gewassen uitgebreid beschreven. Prijs: €10
13. In 2019 verschijnt een uitgebreide *documentatie* met teksten en foto's van de rassen. Prijs: €15
14. In de publicatie '*Tiden hawwe tiden*' wordt de Friese agrarische geschiedenis vanaf het eerste begin tot de huidige tijd beschreven. Per tijdvak wordt vermeld welke Friese en met Fryslân verwante landbouwgewassen, dierenrassen en fruitrassen zich voordeden. Prijs: €10
15. Een globale beschrijving van de *landbouwgewassencollectie* van het Werkverband Friese Rassen en Gewassen. Prijs: €5
16. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *dierenrassen* Prijs: €5
17. Een globale beschrijving van de Friese en met Fryslân verwante *fruitrassen*. Prijs: €5
18. Een globale beschrijving van de in Fryslân gesignaleerde *houtige gewassen* Prijs: €5
19. Het fokken van de Friese of met Fryslân verwante *dierenrassen*. Prijs: €5
20. Het winnen van zaden en knollen van de Friese en met Fryslân verwante *landbouwgewassen*. Prijs: €5
21. Het instandhouden en vermeerderen van het *Friese fruit* Prijs: €5
22. Een introductie van het zaad voor de te telen *consumptiegewassen*. Prijs: €2.
23. Een introductie van het aan te bieden zaad in *zakjes* en *zakken*. Prijs: €2.
24. *FAN FRYSLANS GRUN*: Raamplan voor een gebundelde aanpak van de praktische en economische toepassing van de Friese en met Fryslân verwante dierenrassen, landbouwgewassen, fruitrassen en houtige gewassen. Prijs: €10

Bovengenoemde publicaties kunnen met vermelding van de nummers worden besteld door overmaken van de genoemde bedragen op banknummer TRIO 0197 646 174 ten name van penningmeester Werkverband Friese Rassen te Burgum.

Afgezien van het in 2019 verschijnend nummer 13 kan het gehele pakket door overmaking van €60 via het vermelde banknummer besteld worden. Portokosten: €7.50.

ANTWOORDEN

1. niet waar
2. niet waar
3. waar
4. niet waar
5. niet waar
6. niet waar
7. waar
8. waar
9. niet waar
10. niet waar
11. niet waar
12. niet waar
13. niet waar

Voor €12,50 abonnementsgeld in het jaar blijft u door het tijdschrift OER op de hoogte van wat er zich afspeelt bij het Platform Friese Rassen en Gewassen.

Banknummer: NL 16 TRIO 0197 646 174 t.n.v. Werkverband Friese Rassen.

Platform Friese Rassen en Gewassen

www.friesehoenderclub.nl

Nederlands Zwartbles
Schapenstamboek

www.nzs.nl

www.zeldzamerassen.nl/
zwartbles-fokkersgroep

www.dwvn.nl

www.melkschapen.nl

VOOR LEVEND ERFGOED

www.szh.nl

www.roodbontfriesvee.nl

Wurkferbân Fryske Rassen / Werkverband Friese Rassen

www.werkverband-frieserassen.nl

www.freshollands.nl

www.onzestabyhoun.nl

www.fruitynfryslan.nl

www.landgeit.nl

www.herbariumfrisicum.nl

www.nvsw.nl

Vrienden
van het oude fruit
www.vriendenvanhetoudefruit.nl